

Katsauksia

* 27. 9. 1894 — † 12. 7. 1958

Julius von Farkas †

Heinäkuun 12. päivänä kuoli Göttingenissä tunnettu unkarilaissyntyinen tiedemies professori Julius von Farkas sydäntaudin kohtaukseen. Keskuudestamme on poistunut monipuolinen tutkija, etevä tieteellinen organisaattori sekä jalohenkinen ihminen, jota hänen ystävänsä jäivät muistelemaan kaipauksen tuntein. Näiden rivien kirjoittajalle v. Farkasin nimi on ollut tuttu 1920-luvun alkupuolelta lähtien, jolloin ilmestyi suomeksikin hänen nuorisoromaaninsa »Kuohuvia sieluja». Kirjan perusteella hahmottui tekijästä aatteenmiehen ja taistelijan mielikuva. Kolme-

kymmentä vuotta myöhemmin solmitun henkilökohtaisen tuttavuuden aikana tämä ennakkovaikutelma täysin vahvistui.

Julius v. Farkas syntyi syyskuun 27. päivänä 1894 Unkarin ja Itävallan rajaseudulla sijaitsevassa Eisenstadtin kaupungissa. Äidinkieltensä ohella hän pienestä pitäen hallitsi saksan kielen. Yliopisto-opintonsa, jotka ensimmäinen maailmansota ja lähes kaksi Venäjällä vietettyä sotavankeusvuotta keskeyttivät, v. Farkas suoritti Budapestissa. V. 1919 valmistuneen tohtorinväitöskirjan aiheena olivat Petöfin kertovat runoelmat ja niiden

lähteet. Kaksi vuotta myöhemmin v. Farkas tuli unkarin kielen lehtoriksi Berliinin yliopistoon. Oltuaan vv. 1925—1928 Budapestin Eötvös-Collegiumin Unkarin kirjallisuuden professorina hän palasi Berliiniin Unkarin kielen ja kirjallisuuden ylimääräiseksi professoriksi. Saman aineen varsinaisen professorin virassa hän oli vuodesta 1932 vuoteen 1945, jolloin hän pakolaisena jätti raunioituneen Berliinin. Tästä alkoi v. Farkasin elämässä uusi vaihe siinäkin mielessä, että aikaisemmin kirjallisuudenhistoriaan keskittyneelle tutkijalle avautui nyt Länsi-Saksan yliopistoissa toimintamahdollisuus suomalais-ugrilaisen kielitieteen edustajana. Aivan äkillisestä alan vaihdoksesta ei kuitenkaan ollut kysymys, sillä tätä ennenkin v. Farkas oli joutunut opetustoimissaan käsittelemään kielen seikkoja, ja kiinnostusta niitä kohtaan hänessä lienevät herättäneet jo sotavankeuden aikaiset kosketukset itäisiin sukukansoihin. Aluksi hän työskenteli Münchenin yliopistossa, mutta sai 1947 kutsun Göttingeniin, jonka yliopistoon perustettiin häntä varten 1953 suomalais-ugrilaisen filologian oppituoli. Lyhyessä ajassa kehkeytyi v. Farkasin johtamasta suomalais-ugrilaisesta seminaarista huomattava tutkimuskeskus. Laitokselleen v. Farkas mm. sai hankituksi käyttökelpoisen tieteellisen kirjaston, jollaisen hän oli muuten jo Berliinissä luonut sikäläisen Unkarilaisen instituutin yhteyteen. Göttingenistä käsin hän viime vuosinaan vieraili luennoitsijana myös Hampurin ja Länsi-Berliinin yliopistoissa.

Kirjallisuuden tutkijana v. Farkas tahtoi asettaa tarkastelemissaan ilmiöt laajoihin kulttuurihistoriallisiin kehityksiin. Teoreettisuonteisissa kirjoituksissaan hän onkin tähdentänyt, että kirjallisuudenhistorian on laadit-

tava kuva kansakunnan henkisen elämän niistäkin puolista, jotka eivät välittömästi koske kirjallisuutta. Erikoisalakseen v. Farkas valitsi Unkarin kirjallisuuden suuren kukoistuskauden, joka 1820-luvulta alkavana käsittää suunnilleen sadan vuoden pituisen ajanjakson. Hänen tätä vaihetta koskevat tutkimuksensa ilmestyivät mitattavana trilogiana. »A magyar romantika» (1930; saksankielinen laitos »Die ungarische Romantik» 1931) on asiantuntijain huomiota ja kiitosta osakseen saanut kuvaus 1820-luvun kirjallisesta elämästä, jonka keskuksena oli Károly Kisfaludy. Petöfin aikaa, siis lähinnä 1840-lukua, valaisee »A 'Fiatal Magyarország' kora» (1932; saks. »Der ungarische Vormärz» 1943), ja sarjan viimeinen osa on nimeltään »Az asszimiláció kora a magyar irodalomban, 1867—1914» (1938; saks. »Die Freiheitskampf des ungarischen Geistes 1867—1914» 1940). Mutta v. Farkas tähtäsi vieläkin laajasuuntaisempiin kokonaisuuksiin. Hän julkaisi 1934 Unkarin kirjallisuuden historian »A magyar irodalom története» (saks. »Die Entwicklung der ungarischen Literatur» sam. v.) sekä 1943 »A magyar szellem felszabadulása»-nimisen yleisesityksen Unkarin kirjallisuudentutkimuksen kehityksestä. Hänen tekstijulkaisuistaan mainittakoon tässä vain viimeksi ilmestynyt: »Ungarns Geschichte und Kultur in Dokumenten» (1955).

Väliastetta v. Farkasin siirtymisessä kielentutkijaksi edustavat eräät tutkielmat sm.-ugr. kielentutkimuksen historian alalta, nim. Gyarmathista 1948 sekä parikin artikkelia A. L. Schlözeristä ja hänen aikalaisistaan 1952 (mm. Virittäjän 56. vuosikerrossa ss. 153—164). Ensimmäisen puhtaasti kielitieteellisen työnsä ilmestyessä v. Farkas oli saavuttanut 58 vuoden iän. Näin myöhäistä ensi-

esiintymistä on tieteessämme tuskin ennen nähty. Vielä merkillisempää on, että kirjoittaja käy oitis käsiksi vertailevan fennougristiikan vaikeimpiin ongelmiin persoonallista eläytymistä osoittavalla tavalla ja vaivattomasti tutkimuksen nykytasolla pysytellen, erikoispiirteensä jo aikaisemmasta tuotannosta tuttu päättäväinen pyrkimys synteisiin. v. Farkasin neliosainen artikkelisarja »Bemerkungen zu der ungarischen historischen Formenlehre» ilmestyi vv. 1952—1955 »Ural-Altäische Jahrbücherin» vuosikerroissa XXIV—XXVII. Tärkeitä morfologisia kysymyksiä käsittelevät myös tutkielmat »Der Genitiv und der Akkusativ in der uralischen Grundsprache» sekä »Zur Entstehung der ungarischen Konjugation» (UJb XXVIII). Sivuja kertyy näistä artikkeleista vain alun toista sataa, mutta minkä määrän herätteitä antavia yksityiskohtia ne sisältävätkään. v. Farkasin tutkijanpanosta ei mitenkään voida vastaisuudessa sivuuttaa, vaikka hänen kaikki päätelmänsä eivät sellaisinaan tunnukaan vakuuttavilta. Uralilaisen kantakielen hän otaksui edustaneen hyvin alkukantaisista kehitysvaihetta. Tässä kielimuodossa ei hänen mielestään sopisi esim. olettaa kaasuksia nykyisessä mielessä, vaan taivutussuffiksien edeltäjinä olisi ollut esifleksiivisiä aineksia, kuten adverbialisia johtimia, determinoivia ja individuaalistavia pronomineja tai partikkeleita; samoin possessiivisuffiksien edeltäjillä olisi tuolloin ollut vain determinoiva luonne, jne. Samaa tapaan on ennenkin tulkittu taivutuspäätteiden alkuperää ja kehitystä, mutta tietävästi ei kukaan toinen tutkija ole yhtä rohkeasti kuin v. Farkas todistellut uralilaisten kielen fleksion myöhäsyntyisyyttä, kaihtamatta rinnakkaiskehityksen tai lai-

nauksen oletusta silloinkaan, kun materiaali näyttäisi oikeuttavan päätelemään, että asianomainen suffiksi on taivutuselementtinäkin ikivanha.

Suuren tunnustuksen ansaitsevat v. Farkasin toimenpiteet tieteellisten julkaisujen aikaansaamiseksi sekä hänen työnsä sellaisen toimittajana. Berliinin-aikanaan hän julkaisi vv. 1928—1944 Robert Graggerin perustamaa »Ungarische Jahrbücher»-aikakauskirjaa ja sen liitettä »Ungarische Bibliothek». V. 1952 hän ryhtyi toimittamaan »Ungarische Jahrbücherin» välittömäksi jatkoksi tarkoitettua, tosin entistä selvemmän kielitieteellisen luonteen saanutta »Ural-Altäische Jahrbücher»-sarjaa. Sen hyväksi v. Farkas uurasti väsymättä ja kehitti siitä muutamassa vuodessa monipuolisen orgaanin, jolla on laaja kansainvälinen avustajakunta. Hän oli myös keskeinen hahmo »Societas Uralo-Altaica»-nimisessä tieteellisessä yhdistyksessä, jonka hän perusti julkaisu-toimintansa tukijärjestöksi.

Professori v. Farkasin uraa uurtava toiminta fennougristiikan juurruttajana Keski-Euroopan maaperään, hänen luovan hengen kaunistama tutkijansatonsa sekä suomalaista tiedettä ja kulttuuria kohtaan osoittamansa lämmin harrastus herättivät Suomessa vilpittöntä kunnioitusta, mitä osaltaan todistaa hänen valitsemisensa Suomalaisen Tiedeakatemian, Suomalais-ugrilaisen Seuran ja Kalevalaseuran ulkomaiseksi jäseneksi. Vaikka Julius v. Farkasin ennenaikainen poismeno tuntuu korvaamattomalta tappiolta tällä hetkellä, jolloin hänen oppituolinsakin säilyminen on vielä vaakalaudalla, uskallamme kuitenkin toivoa, että hänen ponnistustensa ansiosta menestyksellisesti alkaneelle työlle turvattaisiin mahdollisuus jatkoa täydessä laajuudessaan.

ERKKI ITKONEN